

УДК 336.71

Кузнєцов А.М.

*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри менеджменту та
зовнішньоекономічної діяльності
Одеського національного економічного університету*

Деркач Ю.Б.

*кандидат економічних наук,
викладач кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету*

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДІВ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ РИЗИКІВ БАНКІВ

У статті виявлено взаємозв'язок різновидів валютного ризику з іншими видами ризиків банківської діяльності. Розроблено рекомендації щодо використання сучасних методів ідентифікації, оцінки та регулювання валютного ризику. Запропоновано методи регулювання розділити на блок превентивних методів та блок поточних методів.

Ключові слова: валютний ризик, банк, валютний курс, регулювання, оцінка, метод.

Кузнєцов А.М., Деркач Ю.Б. ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДОВ РЕГУЛИРОВАНИЯ ВАЛЮТНЫХ РИСКОВ БАНКОВ

В статье выявлена взаимосвязь разновидностей валютного риска с другими видами рисков банковской деятельности. Разработаны рекомендации по использованию современных методов идентификации, оценки и регулирования валютных рисков. Предложены методы регулирования разделить на два блока: превентивный и текущий.

Ключевые слова: валютный риск, банк, валютный курс, регулирование, оценка, метод.

Kuznetsov A.M., Derkach Y.B. CHARACTERISTIC OF METHODS OF REGULATION BY CURRENCY RISKS OF BANKS

The article reveals the interrelation of currency risk with other risks of the bank. The recommendations on the use of modern methods of identification, assessment and regulation of currency risk have been developed. Methods regulation unit divided into prevention techniques and block current methods.

Keywords: currency risk, banking, exchange rates, regulation, strategy, management system of currency risk.

Постановка проблеми. Зростання обсягів та видів валютних операцій загострює проблеми регулювання валютного ризику на рівні окремого банку, особливо в сучасних умовах дефіциту іноземної валюти в українській економіці, низького рівня державних золотовалютних запасів, незацікавленості іноземних інвесторів. Окрім того, глобалізація і розвиток інформаційних технологій на світових фінансових ринках змінили усталені фундаментальні взаємозв'язки, збільшивши частку спекулятивних операцій у загальному обсязі валютних операцій банків. Сучасний валютний ринок характеризується розширенням переліку здійснюваних валютних операцій, посиленням конкуренції з боку небанківських інститутів, а зазначене несе додатковий валютний ризик до наявного рівня. Перелічені тенденції на вітчизняному валютному ринку призвели до підвищення значущості наслідків реалізації валютного ризику, що зумовлює потребу в удосконаленні методів його ідентифікації, оцінки та регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Валютний ризик поряд із процентним та іншими цінновими ризиками, відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності (IFRS), належить до ринкового ризику. Ринковий ризик у зазначеному документі визначається як ризик того, що вартість фінансових інструментів або майбутні потоки грошових коштів стосовно них будуть змінюватися відповідно до зміни ринкових цін [1].

Проведений аналіз сучасних підходів до визначення дефініції валютного ризику дає змогу стверджувати, що теоретичні дослідження цього поняття знайшли своє відображення в працях багатьох вітчизняних та іноземних науковців [2–6].

Результати аналізу дефініцій поняття «валютний ризик», запропонованих іноземними й українськими дослідниками, свідчить, що даний ризик визначається переважно однаково – як можливість грошових

утрат через волатильність валютних курсів, тобто узагальнено і незалежно від сфери діяльності суб'єктів валютного ринку, в якій виникає валютний ризик.

Мета статті полягає у дослідженні сучасних підходів до регулювання валютного ризику банку. Успішна реалізація зазначеного завдання вимагає з'ясування взаємозв'язку різновидів валютного ризику з іншими видами ризиків банківської діяльності, використання сучасних методів ідентифікації та оцінки ризику, визначення економічних основ процесів регулювання валютного ризику.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукової економічної літератури дав змогу визначити специфічні риси банківського валютного ризику:

- ризик здатний накопичуватися у вигляді нерезалізованих курсових різниць на балансових або позабалансових рахунках обліку витрат банку, що зумовлено українськими стандартами бухгалтерського обліку у вигляді щоденної переоцінки сукупності валютних активів і зобов'язань;

- ризик взаємодіє з іншими фінансовими ризиками (процентним, стратегічним, ризиком ліквідності та ін.) під час здійснення банком операцій в іноземній валюті, підсилюючи несприятливі наслідки даних ризиків у разі збігу дії ризикових факторів;

- наявність банківського валютного ризику зумовлює непередбачені зміни відкритої валютної позиції, які є наслідком власних конверсійних операцій банку на міжбанківському валютному ринку, здійснюваних для регулювання миттєвої валютної ліквідності;

- істотний вплив на оцінку валютного ризику та подання його у звітності, а також на особливості й можливості управління ним має інституціональне середовище, у якому банк здійснює свою валютну діяльність, оскільки він є всебічно регульованим учасником фінансового ринку з боку держави, центрального банку й міжнародних фінансових організацій.

Виявлені особливості банківського валютного ризику дають змогу скласти докладне уявлення про нього як об'єкт ризик-менеджменту і, відповідно, визначити ті його аспекти, які необхідно врахувати в процесі управління ним, щоб одержати оптимальний результат: зберегти прибуток на необхідному рівні або уникнути збитків по окремих видах валютних операцій в умовах нестабільності валютних курсів (рис. 1).

Дані, наведені рис. 1, свідчать, що є ризики, які стосуються суто валютної діяльності банків (трансакційний, економічний, трансляційний (бухгалтерський)), та ризики, що притаманні окремим банківським операціям в іноземній валюті (валютно-депозитний та валютно-кредитний ризики, ризик форфейтування тощо). Зазначені ризики взаємодіють майже з усіма фінансовими та нефінансовими ризиками банків, основними з яких, на нашу думку, є: ризик ліквідності, стратегічний, процентний, ризик країни та комплаєнс-ризик, що є агрегованим видом ризику, виникнення якого є результатом негативного сценарію реалізації юридичного, операційного та репутаційного ризиків.

Узагальнюючи матеріали наукових джерел [2–6], зазначимо, що трансакційний ризик валютних операцій стосується впливу майбутніх змін валютних курсів на грошові потоки майбутніх періодів за контрактами, укладеними в минулому часі, що призводить до змін обсягів реальних грошових потоків банку, а не змін його бухгалтерської звітності. У разі несприятливої для банку зміни валютного курсу відбувається зменшення його грошових потоків, що, своєю чергою, посилює ризик ліквідності, погіршує репутацію банку, зменшує кількість клієнтів. Окрім того, трансакційний валютний ризик тісно пов'язаний із ризиком країни, оскільки банк, укладаючи власні зовнішньоекономічні угоди, стикається з імовірністю невиконання контрагентами своїх зобов'язань через обмеження валютообмінних операцій у країнах зарубіжних партнерів.

Наступним видом валютного ризику є економічний валютний ризик (конкурентно-валютний) [2–6]. Даний ризик, як і трансакційний, впливає на фінансові результати діяльності банку. Однак важливо відзначити, що його наслідки можуть бути прямими, які впливають безпосередньо на прибуток банку, і непрямими, що відбиваються на конкурентоспроможності банку, а в подальшому – на структурі витрат, доходів, обсягу прибутку. Як зазначають Л. Примостка та Н. Білань, «економічний валютний ризик охоплює ширший спектр впливу на банківську діяльність і часто є наслідком трансакційного (операційного) або трансляційного (бухгалтерського) валютних ризиків, кредитних, процентних, фондових ризиків. Економічний валютний ризик проявляється за опосередкованого впливу на банк зміни валютних курсів у вигляді інших видів ризиків» [2, с. 21].

Сутність трансляційного (бухгалтерського) ризику, згідно з Постановою НБУ від 02.08.2004 № 361, полягає у тому, що величина еквівалента валютної позиції у звітності змінюється в результаті коливання обмінних курсів, які використовуються для перерахування залишків в іноземних валютах у базову (національну) валюту [3]. Трансляційний ризик має вплив лише на ті грошові потоки, які відображаються у бухгалтерській звітності. Проте необхідно зауважити, що помилки, допущені під час складання фінансової звітності, можуть призвести до накладання штрафних санкцій із боку регулятора, що, своєю чергою, призводить до реалізації комплаєнс-ризиків. Крім того, ризик трансляції часто пов'язують із процентним ризиком активів та зобов'язань в іноземній валюті, оскільки зміни валютного курсу безпосередньо впливають на проценті доходи та витрати банку [2, с. 23].

Наступною групою валютних ризиків є ризики окремих валютних операцій: форфейтування, валютно-депозитний та валютно-кредитний ризики

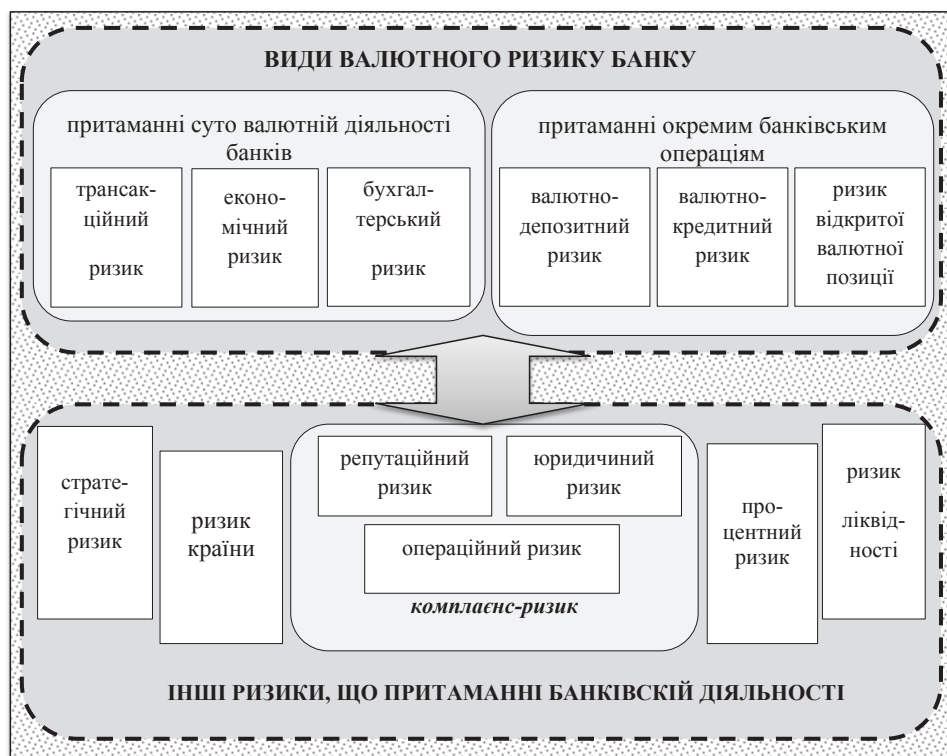

Рис. 1. Взаємодія видів валютного ризику з іншими ризиками банку

тощо. Важливими валютними ризиками, що притаманні окремим банківським операціям, є валютно-депозитний та валютно-кредитний ризики.

Валютно-кредитні ризики виникають у разі накопичення значних обсягів простроченої та сумнівної кредитної заборгованості в іноземній валюті та сприяють виникненню кризи банківської ліквідності, що, своєю чергою, посилює валютно-депозитний ризик, викликаний недовірою до банку з боку клієнтів, що в подальшому призводить до виникнення ризику ліквідності та репутаційного ризику.

Валютно-депозитний ризик є результатом дострокового масштабного вилучення депозитів в іноземній валюті та призводить до відсутності необхідної кількості коштів для виконання банком своїх зобов'язань перед вкладниками, що створює паніку та значно підвищує рівень ризику ліквідності та платоспроможності банку. Варто підкреслити, що як валютно-кредитний, так і валютно-депозитний види ризиків найбільш активно проявляються у кризові періоди в умовах високого рівня доларизації депозитного та кредитного портфелів банків та різкого падіння курсу національної валюти [4; 6].

У разі допущених помилок у формулюванні банком цілей, управлінських рішень, неадекватного ресурсного забезпечення обраної валютної стратегії реалізуються стратегічний ризик. Ми погоджуємося з думкою А. Шапіро, що причиною такого ризику є саме неочікуваність змін валютних курсів, оскільки очікувані зміни мають бути враховані під час розроблення та реалізації стратегічних управлінських рішень [5, с. 15].

Проведене дослідження ризиків, що виникають у банків під час здійснення валютної діяльності, свідчить, що існує взаємозв'язок як між ризиками, що притаманні суто валютним операціям, так і іншими ризиками банку. Зазначене ускладнює завдання регулювання валютних ризиків для мінімізації втрат від їх можливої реалізації.

Формуванню ефективних систем регулювання валютних ризиків буде сприяти врахування важливого для вирішення завдань мінімізації негативного впливу всіх валютних ризиків – комплаєнс-ризиків. Цей ризик визначається як наявний або можливий (перспективний) ризик виникнення втрат прибутку або капіталу, що з'являються через порушення або недотримання законодавства, правил, регулятивних вимог, практичних рекомендацій, внутрішніх політик і процедур або етичних норм [7]. Тобто причиною виникнення комплаєнс-ризиків є недостатня якість виконання норм, правил, процедур регулювання валютної діяльності персоналом банку.

Наявний зв'язок між ризиками репутації, юридичним та операційним має непередбачуваний характер впливу на діяльність банківської установи, що провокує виникнення комплаєнс-ризиків, оскільки ключовим джерелом виникнення негативних наслідків виступають некомпетентні дії персоналу банку під час виконання регулятивних вимог, що прямо або опосередковано зумовлюють фінансові збитки банку.

Таким чином, виокремлення комплаєнс-ризиків та необхідність його мінімізації потребують постійного вдосконалення наявних норм, правил, регулятивних вимог, практичних рекомендацій щодо валютного регулювання і контролю, а також підвищення компетенції персоналу.

Наступним етапом дослідження є визначення факторів валютного ризику. Можливість одночасного настання зазначених подій зумовлена впливом внутрішніх та зовнішніх факторів валютного ризику.

Виявлення зазначених факторів виникнення валютних ризиків дає змогу їх виявити, ідентифікувати, визначити характер їх взаємозв'язку та взаємодії, підібрати адекватні методи оцінювання, регулювання та контролю, що в кінцевому підсумку забезпечить ефективне управління банківськими валютними ризиками.

Подальшим напрямом дослідження є виявлення та ідентифікація ризику банківської установи, що являє собою процес усвідомлення ризику, визначення причин його виникнення та ризикових сфер [2, с. 101]. Процедура ідентифікації пов'язана з можливістю визначити вид валютного ризику, його передбачуваність або непередбачуваність, кількісне вимірювання. Як зазначають фахівці банківської справи, кількісне вимірювання ризику є найскладнішим етапом процесу його управління, оскільки від цього залежать надійність та конкурентоспроможність банківської установи.

Кількісна оцінка ризику складається з двох параметрів: імовірності виникнення і величини можливих утрат і проводиться для певного часового горизонту (дня, тижня, місяця, кварталу, року) [2, с. 117]. Найбільш поширеними методами кількісного аналізу ризику є аналітичні, статистичні та методи експертних оцінок.

Аналітичні методи дають змогу визначити ймовірність виникнення втрат на основі математичних моделей. Суть статистичних методів полягає у визначенні ймовірності виникнення втрат на основі статистичних даних попереднього періоду а також у встановленні зони ризику, коефіцієнта ризику.

У межах статистичних методів використовують: оцінку ймовірності настання події, дерево рішень, імітаційне моделювання ризиків та найбільш вживану у сучасному фінансовому менеджменті методику ризикової вартості (VaR), що є максимально можливою величиною втрат за відкритою валютною позицією, яка не буде перевищена протягом певного періоду часу, із заданим ступенем імовірності, і методику (сукупність окремих методів) оцінки ризиків. Варто зазначити, що в практиці вітчизняних банків відсутні нормативні акти, які б зобов'язували банки проводити як регулярне оцінювання валютних ризиків, так і використання VaR-методології, що рекомендована Базельським комітетом із банківського регулювання та нагляду. Натомість НБУ лише здійснює лімітування відкритих валютних позицій у відсотках від регулятивного капіталу для мінімізації валютних ризиків.

Наступною групою методів вимірювання ризиків є експертні оцінки. Даний метод використовується в умовах повної невизначеності – у разі відсутності статистичних даних для рідкісних, але можливих подій.

Ще одним етапом нашого дослідження є визначення сутності та особливостей процесів регулювання валютного ризику. Регулювання валютного ризику проводиться як на рівні окремого банку, так і на рівні НБУ, при цьому цілі регулювання різні, але водночас доповнюють одна одну.

Вибір інструментів та методів регулювання валютного ризику залежить від доступності та економічної доцільності їх використання, толерантності банку до валютного ризику, а також його валютної ризик-стратегії та має враховувати внутрішні (організаційні, кваліфікаційні, ресурсні, технічні, інформаційні) та зовнішні (законодавчі і кон'юнктурні) обмеження [6, с. 153].

У науковій літературі досить багато критеріїв класифікації методів регулювання валютного

Рис. 2. Методи регулювання валютного ризику банку

ризик: за об'єктом застосування; за характером впливу; за походженням; за формами та видами; за рівнем впливу та ін. [2; 4; 6]. Проведений аналіз класифікацій методів регулювання за різними ознаками дав змогу запропонувати для своєчасного прийняття антикризових дій наявні методи регулювання валютного ризику банку розділити на два блоки: блок превентивних методів та блок поточних методів.

Блок превентивних методів регулювання валютного ризику банку спрямований на попередження реалізації зовнішніх факторів чи нівелювання наслідків їх реалізації, якщо в силу агресивного впливу попередити їх неможливо. У разі виявлення за результатами контролю неефективності застосування превентивних методів постає необхідність ініціації застосування поточних методів. Вибір зазначених методів або їх комбінування має визначитися як необхідністю відновлення фінансової стійкості банку в найближчій перспективі, так і формуванням підґрунтя для забезпечення зростання в довгостроковій перспективі (рис. 2).

До блоку превентивних методів регулювання валютного ризику банку належать валютні застереження, лімітування, диверсифікація, метчінг (matching), неттінг (netting), випередження та відставання (leads and legs), трансфертне ціноутворення.

Наступним блоком регулювання є блок поточних методів. Поточні методи регулювання валютного ризику представлені хеджуванням, резервуванням (самострахуванням), страхуванням.

Вибір превентивних та поточних методів регулювання валютного ризику має базуватися на їх економічній доцільності та доступності, наявності регуляторних та внутрішньобанківських обмежень, виду валютної стратегії.

Висновки. Сучасні дестабілізаційні процеси в банківських системах більшості країн світу, а також нестабільність розвитку української економіки ускладнюють валютні відносини між суб'єктами

валютного ринку та впливають на діяльність вітчизняних банків. За таких умов розроблення дієвих сучасних методів та інструментів ідентифікації, оцінки та регулювання валютних ризиків дасть змогу нейтралізувати негативні виклики внутрішнього та зовнішнього середовища.

Проведене дослідження дало змогу розробити схему взаємодії видів валютного ризику з іншими ризиками банківської діяльності, визначити особливості використання сучасних методів ідентифікації та оцінки валютного ризику, запропонувати методи регулювання валютного ризику банку розділити на блок превентивних методів та блок поточних методів, що забезпечуватиме оперативність прийняття управлінських рішень та усунення недоліків діяльності банків на валютному ринку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. IFRS Foundation Constitution // IFRS Foundation [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.ifrs.org/NR/rdonlyres/0B820728-7F10-4877-8068-7B65D2A3058B/0/ConstitutionDec2010.pdf>.
2. Прогнозування та хеджування фінансових ризиків : [монографія] / За ред. проф. Л.О. Примостки. – К. : КНЕУ, 2014. – 424 с.
3. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : Постанова НБУ від 02.08.2004 № 361 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. Банківські операції : [підручник] / За ред. д. е. н., проф. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль : Економічна думка, 2009. – 696 с.
5. Shapiro Alan C. Multinational financial management / Alan C. Shapiro. – published by John Wiley and Son, Inc. – 8th edition. – 2006. – 768 p.
6. Ребрик М.А. Управління валютним ризиком банку : дис. ... к. е. н. : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / М.А. Ребрик – Суми : УАБС НБУ, 2011. – 276 с.
7. Бортников Г.П. Комплаенс-риски (риск несоблюдения): международные стандарты и их при менимость в странах СНГ / Г.П. Бортников [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iiaru.ru/inner_auditor/publication/foreign_mass_media_articles/bortnikov/.